

WAPENS BISDOMMEN 'CULTUURHISTORISCHE BEKRONING' HERSTEL HIËRARCHIE (INTERVIEW BLAD RKK)

2004

Het onlangs gepresenteerde Rotterdamse wapen sluit de rij van diocesen die vanaf 1988 hun wapen officieel hebben laten registreren. Drijvende kracht achter deze heraldische operatie is Anders Daae. Als heraldisch expert vond hij het onverteerbaar dat sinds het 'herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 de Nederlandse bisdommen nog geen officieel erkende plek hadden in de "heraldische tuin" van Nederland. Een hartenwens van Daae is dat de bisdommen nu ook officieel hun vlaggen gaan voeren.

Bouwkundig ingenieur Daae (70) was geruime tijd werkzaam bij de gemeente Groningen. Sinds het midden van de vorige eeuw is heraldiek zijn grote "hobby", zoals hij dat noemt. Sindsdien heeft hij zijn sporen verdiend in de nationale en internationale wereld van de wapenkunde. Als voorzitter van het Consulentschap voor de Heraldiek in de provincie Groningen ontving hij in 2002 de gouden penning van de prestigieuze Académie Internationale d' Heraldique wegens het in Groningen gehouden internationale heraldisch colloquium.

Anders Daae (spreek uit 'Do') is in Nederland geboren met de Noorse nationaliteit. In 1939 is het hele gezin Daae Nederlands geworden. "Mijn vader was ingenieur bij De Schelde en werkte aan Nederlandse marineschepen", legt hij uit. "In die tijd van oorlogsdreiging kon onder geen beding iemand van een vreemde mogendheid aan geheime objecten van de Nederlandse staat werken." De heraldicus is Luthers opgevoed, "zoals een goede Noor betaamt", en dooplid van de Episcopale, Noorse staatskerk, en voelt zich nauw verwant met de katholieke traditie.

Eigen 'logo'

Waar zijn belangstelling voor heraldiek vandaan komt, kan hij niet precies uitleggen. "Ik vond het gewoon interessant dat mensen heel lang geleden al een eigen 'logo' hadden, om moderne woorden te gebruiken. In de vroege Middeleeuwen was dat voorbehouden aan de adel en de hoge geestelijkheid. Later kwamen daar de rijke burgers bij. Plaatselijke 'herauten', de heraldici uit die tijd, ontwierpen de wapens.

Heraldiek is een hulpwetenschap. Frankrijk heeft een hoogleraar aan de Sorbonne, maar in Nederland hebben onderwijsinstellingen er maar sporadisch aandacht voor. De Nederlandse Genealogische Vereniging waarbinnen Daae actief is, probeert meer belangstelling voor heraldiek te wekken. Hij was medeoprichter van het Consulentschap voor Heraldiek in de provincie Groningen. Van daaruit ontstonden de eerste contacten met de Rooms-Katholieke Kerk. In 1988 maakte hij een wapen, zegel en vlag voor het bisdom Groningen. Dat bracht het wapenkundige balletje aan het rollen. Breda en Roermond volgden in 1993, het ordinariaat voor de strijdkrachten in 1997, en nu in 2004, Rotterdam. Ook zorgde hij voor een officiële bevestiging van de bestaande wapens van de bisdommen Utrecht en Haarlem (1996) en 's-Hertogenbosch (1997). 2001

Niet alleen voor de bisdommen vervaardigde Daae heraldisch materiaal. Hij maakte ook wapens en zegels voor de bisschoppen Möller, Muskens, Punt, en Eijk. Daarnaast voorzag hij bijna alle Nederlandse en enkele Amerikaanse basilieken van wapens, zegels en vlaggen. Hij adviseerde ook bij het maken van de beide opmerkelijke eretekenen van een basiliek, het tintinnabulum (luidklokje op draagstok) en conopeum (half gesloten zonnescerm), die aan weerszijden van het priesterkoor staan. "Het tintinnabulum werd meegevoerd in processies om oplettendheid van de toeschouwers te vragen. Het conopeum is eigenlijk een parasol om het heilig Sacrament tijdens processies te beschutten. Die attributen zijn op een gegeven moment ceremonieel geworden."

Sober

Waarom is het zo belangrijk dat de diocesane wapens een officiële erkenning hebben, dat wil zeggen, zijn ingeschreven in het register van de Hoge Raad van Adel? Dit adviesorgaan van het Ministerie van Binnenlandse Zaken beoordeelt de vormgeving van wapens. Na goedkeuring wordt het wapen bij Koninklijk Besluit verleend. Daae: "Ik vind dat in het kader van het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie de wapens van bisdommen recht hebben op een plaats in de

→ ~~Roermond~~ Roermond volgden in 1997

‘heraldische tuin’ van Nederland. Ik zie het als een cultuurhistorische bekroning van het herstel.”

De wapens zijn opvallend sober uitgevoerd. Daae heeft daar wel een verklaring voor: “Dat is inherent aan de heraldiek. Wapens op schilden moesten in vroeger tijden van grote afstand duidelijk herkenbaar zijn, in tegenstelling tot een zegel, dat een ingewikkelde structuur heeft, omdat het niet nagemaakt moet kunnen worden.” Alle diocesane wapens hebben de ‘mitra preciosa’, de mijter met edelstenen. Kruisstaf en kromstaf staan daar achter. Het ordinariaat van de strijdkrachten heeft in plaats van de kromstaf een zwaard.

Daae ontwerpt en maakt de wapens zélf aan het tekenbord. Ook de digitalisering neemt hij voor zijn rekening. Al met al, van eerste overleg met het bisdom tot het Koninklijk Besluit, kan de totstandkoming van een wapen maandenlang duren. “Als ik er met het bisdom uit ben wat het moet worden, gaat het ontwerp voor preadvies naar de Hoge Raad van Adel. Als dat er is, moet er documentatie komen. Dat gaat naar het kabinet van de koningin, daarna naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken en vervolgens naar de Hoge Raad van Adel. Dan komt er een akkoord en volgt het Koninklijk Besluit en een ‘diploma’.”

Extra dimensie

Voor alle bisdommen ontwierp Daae behalve wapens en zegels ook vlaggen. Maar Rotterdam is het enige bisdom dat er prijs op stelde de vlag ook officieel aan te vragen bij de Hoge Raad van Adel. Waarom doen de andere bisdommen dat niet? “Ach ja”, verzucht Daae. “Ze krijgen alles compleet, het zegel, bisdomwapen en om de een of andere reden vinden ze het dan wel best en laten ze de vlag maar zitten.” Dat is jammer vindt hij. Want een eigen vlag geeft een extra dimensie aan bepaalde kerkelijke feestdagen. Dat er in de bisdommen gevlagd wordt met de witgele vlag van de Vaticaanse staat is volgens Daae minder gepast. “Je moet niet vlaggen met de vlag van een ‘vreemd staatshoofd’, om het zo maar te noemen. Elk bisdom heeft een eigen identiteit. Door een vlag uit te hangen met een verwijzing naar het eigen wapenschild, geeft het diocees aan als rechtspersoon deel uit te maken van het Koninkrijk der Nederlanden, zoals is vastgelegd in de grondwet. Ik hoop dan ook dat het besluit van Rotterdam om een eigen vlag te laten vaststellen in de andere bisdommen navolging vindt.”

et Rijkswapen blauw en goud, die ook weer waren het oude Nassause wapen.

In 1817 werd aan de gemeente Oisterwijk een wapen verleend van lazuur, beladen met drie burgten van zilverenstelling tot de oorspronkelijke burcht met drie torens, was hier sprake van een drietal bijna losstaande torens.

In 1986 werd door W. A. van Ham gepleit voor slechts van het Oisterwijkse, doch ook van andere provincie Noord Brabant⁴. Dit pleidooi werd in 1987 genomen door het Oisterwijkse gemeentebestuur; me hiervoor was de bouw van een nieuw gemeentewapen in het voorjaar van 1989 zal worden geopend. Men wilde men slechts de wapenafbeelding veranderen burcht met drie torens zonder helm, doch in 1988, waarbij adviezen waren gevraagd aan de Hoge Raad, werd eveneens gedacht aan het herstel van de oude. Op zuiver historische gronden wilde men uiteindelijk gebruik maken van de mogelijkheid, genoemd in de beschikking van 18 oktober 1987 om het wapen te voorzien van een eenvoudige kroon.

De raad van het gemeentebestuur besloot de Oisterwijkse wapen op 17 september 1987 aan H. M. de Koningin te wijzigen van het gemeentewapen te richten. Het werd op 22 september gedaan.

Op 28 oktober 1987 werd bij Koninklijk Besluit – het werd in het begin van dit relaas reeds vermeld – aan Oisterwijk een nieuw wapen verleend met als beschrijving: „In zilver een burcht van keel, bestaande uit een van een dubbele deur voorziene gekanteelde muur, waarop drie gekanteelde torens, de middelste hoger dan de beide andere”.

P. J. M. WUISMAN

Verleend wapen van de gemeente Wateringen

Van de Hoge Raad van Adel van 24 juli 1816 werd de gemeente Wateringen als wapen bevestigd: van zilver met een achtpuntige star van sabel. De gemeente werd op prijs aan dit wapenschild een kroon toe te voegen. Eerder dagen werd in zulke gevallen wel een nieuw wapen verleend uitvaardigd, waarbij het oude Koninklijk wapen als in dit geval – het besluit van de Hoge Raad van 1816 de oude beschrijving nog gehandhaafd kon worden (niet altijd het geval is) werd aangevuld. In zulke zaken had het praktische nadeel dat voor de verleening van een wapen dan naar twee besluiten verwezen worden. Thans gaat de Hoge Raad van Adel van toevoeging van één element aan een bestaand wapen nieuw” wapen ontstaat, dat verleend wordt en niet bevestigd en dat zijn beschrijving vindt in het nieuwe Koninklijk besluit.

Aan de gemeente Wateringen werd daarom bij Koninklijk besluit van 9 november 1987, no. 1, een wapen verleend met als omschrijving: In zilver een achtpuntige ster van sabel. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.

MR. O. SCHUTTE.

Het wapen van het waterschap Noordoostpolder

Het is in het verleden lang niet altijd gemakkelijk gebleken verantwoord te ontwerpen voor de gemeenten en waterschappen op het gebied van de huidige provincie Flevoland. In dit gebied, waar hoogstens in de vroege middeleeuwen enig aanknopingspunt voor wapenfiguren te vinden is, blijkt van de lelie uit het wapen van Dr. Ir. *Cornelis Lely* een dankbaar gebruik gemaakt te zijn. Hiertegen is – nu een lelie een aantrekkelijke wapenfiguur is – ook geen bezwaar.

Bij de huidige Noordoostpolder is de situatie in zoverre anders, dat delen van het grondgebied daarvan langer bewoond zijn gebleven of zelfs zijn blijven bestaan: de voormalige eilanden Urk en Schokland. Binnen dit gebied hebben krijgshaftige heren een rol gespeeld, zoals de heren, later graven *van Kuinre* en de *Van Voorst*'en, naar wie (of naar plaatsnamen met hun namen verband houdend) het Kuinderbos en het Voorsterbos genoemd zijn. Hieraan zouden eventueel wapenfiguren ontleend kunnen worden. Een ander aanknopingspunt dat bij de voorbesprekingen ter sprake is gekomen, was het feit dat graaf *Wichman van Zutphen* de heerlijkheden Urk en Emelwaard in ca. 970 aan de abdij Elten schonk. Deze abdij voerde in zilver een zwarte vlucht (Siebmacher, *Bistümer und Klöster*, Bd. I, 3, II, Taf. 113), maar de herinnering aan deze band – Van der Aa vermeldt dat in de vorige (i.e. 18de) eeuw nog jaarlijks enig recht door Urk werd betaald – was voor het bestuur zozeer op de achtergrond geraakt dat opname van een vlucht in het wapen niet verder overwogen werd. Wel stelde dit bestuur prijs op de opname van de usanciële lelie in enige vorm. Om niet steeds weer in het opnemen van een lelie in een onderdeel van het schild te vervallen werd gezocht naar een andere in de heraldiek gebruikelijke vorm, die in het bijzonder door het wapen van Schotland (een dubbele leliezoom) bekendheid heeft gekregen. Uitgespaarde lelies in een schildzoom bleken een oplossing te bieden, terwijl in het middengedeelte een burcht als verwijzing naar de bovenvermelde ridderlijke geslachten en een schelvis als verwijzing naar Urk een plaats konden vinden. Als buitenwaterkerend waterschap, dat verder ook alle andere taken vervult, kon op het schild een kroon van vijf bladeren geplaatst worden.

kroon van vijf bladeren.

Bij Koninklijk besluit van 10 december 1987, no. 10, werd daarom aan het waterschap Noordoostpolder een wapen verleend met als omschrijving: In zilver boven een burcht van keel, geopend en verlicht van het veld, met een opgetrokken valhek van sabel, beneden een schelvis van azuur; een schildzoom van azuur, waarin, uitgaande van het midden van de binnenzijden, de bovenhelften van vier lelies zijn uitgespaard. Het schild gedekt met een gouden

MR. O. SCHUTTE

Het wapen van het bisdom Groningen

Met de registratie van het wapen van het bisdom Groningen is weer een stap gezet naar de vervolmaking van een kerkelijke heraldiek in Nederland, passend in deze tijd.

Het wapen van het bisdom Groningen is het eerste diocesane wapen dat is opgenomen in 's Lands wapenregister. H.M. de Koningin bekrachtigde de wapenverlening door het Koninklijk Besluit no. 1 van 1 maart 1988: In sinopel een kruis van zilver. Het schild gedekt met een gouden, met edelstenen bezette mij-

79

1988

ter, waarvan ter weerszijden van het schild twee gouden, van keel gevoerde linten met gouden franje afhangen, de uiteinden beladen met een breedarmig kruisje van keel; achter het schild, schuingekruist, een gouden kromstaf, de krul naar buiten gericht, en een gouden, met edelstenen bezet kruis met lielevormige uiteinden.

Naast de publiekrechtelijke lichamen zoals provincies, gemeenten en waterschappen komt het steeds meer voor dat privaatrechtelijke lichamen (met eigen rechtspersoonlijkheid) in het wapenregister worden opgenomen.

Zo werden de wapens van het Kapittel van de St. Joris kerk te Amersfoort en de Kerkeraad van de Hervormde gemeente der stad Rhenen in 1818 opgenomen en het St. Elisabeth Gasthuis te Haarlem in 1949. Daarop volgden de kathedrale basilieken van 's-Hertogenbosch in 1950 en Haarlem in 1955 en de basilieken te Oosterhout in 1982 en te Oudenbosch in 1986.

Deze instellingen zijn allen „oud en eerbiedwaardig” en van grote culturele en spirituele waarde: eigenschappen die pleiten voor ondersteuning van de bijzondere omstandigheden om voor registratie in aanmerking te komen.

Van de Nederlandse bisdommen behoort het diocees Groningen tot de jongste generatie. Bij het herstel der hiërarchie in 1853 werd voorbij gegaan aan de herinstelling van de bisdommen Groningen, Leeuwarden, Deventer en Middelburg. Utrecht werd in 1853 aartsbisdom. De bisdommen beperkten zich tot Haarlem in noordelijk Nederland en in het zuidelijke deel tot de bisdommen Breda, 's-Hertogenbosch en Roermond, waar de bevolking overwegend Rooms-Katholiek was.

De provincie Groningen was van oudsher een gewest dat rijk was aan kerkelijke bezittingen: abdijen van grote faam en kloosters waren centra van wetenschap en cultuur. De diocesane bestuursstructuur was evenwel ingewikkeld en verdeeld over drie bisdommen: Utrecht, Münster en Osnabrück. Aan deze door de historie gegroeide situatie kwam een einde in 1559.

In deze periode werd zowel het kerkelijke gezag als dat van de centrale regering aangetast, zodat de toenmalige landsheer Koning *Philips II* het wenselijk achtte dat de grenzen van staat en kerk samenvielen. Door het concordaat van Paus *Paulus IV* met Koning *Philips* werd de Koning in staat gesteld in 1559 de kerkprovincie van de Nederlanden te reorganiseren, zodat de staatkundige grenzen en die van de kerkprovincie samenvielen. De Koning had nu het benoemingsrecht verkregen en vestigde in elk gewest een bisdom.

De reorganisatie kwam te laat: de benoemde bisschoppen hebben niet of nauwelijks kunnen functioneren. Het centrale kerkelijke gezag was echter al aangetast en de gevolgen waren duidelijk merkbaar. De reformatie had zijn intrede gedaan en zou een blijvend stempel drukken op de verdere kerkelijke ontwikkeling in de Nederlanden.

Na de periode van beheer door drie bisschoppen kwam in 1559 de reorganisatie ook voor het gewest Groningen. De Koning benoemde de Franciscaan *Johannes Knijff* tot bisschop. Pas op 2 oktober 1568 kon hij als zodanig worden gehuldigd in de inmiddels tot kathedraal verheven Martinikerk.

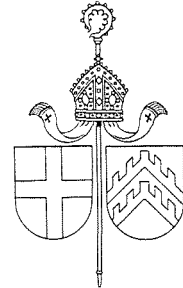
De in 1513 geboren *Johannes Knijff* overleed in 1576 en werd opgevolgd door de vicaris-generaal uit Utrecht, *Johannes Bruhe-sius* en daarna door de Groninger *Arnoldus Nyellus (Nyelen)* in 1593.

Deze bisschoppen zijn niet meer te Groningen gewijd. De reformatie vond ook hier algemene ingang en werd de alleen toegestane religie. Het bisdom Groningen krijgt samen met de

nooit gefunctioneerd hebbende diocesen Leeuwarden en Deventer een provicaris, die onder toezicht stond van de apostolisch vicaris, die zijn standplaats in Utrecht had. Deze situatie zou duren tot het herstel der hiërarchie in 1853. Het zou nog vele jaren duren voordat Groningen in 1956 weer een bisdom werd.

De verwevenheid van kerk en provincie was van ouds zeer groot, met name had de stad Groningen nauwe banden met het bisdom Utrecht. Groningen en het zogenaamde Gorecht behoorde met Drenthe aan de bisschop van Utrecht in persoon. In Groningen heersten namens de bisschop de prefecten, die evenals hun collega in Coevorden voor Drenthe een vrij onafhankelijk beheer voerden. Dat de prefecten grote invloed uitoefenden blijkt wel uit het wapen van de stad. Het prefectenwapen, een balk van sinopel op een zilveren veld treft men als hartschild aan in het stadswapen, zij het wellicht als breuk door kleurwisseling.

Ten opzichte van het in 1559 gestichtte diocees kan men van rechtsopvolging spreken door het huidige bisdom. De heraldische gegevens uit die tijd zijn echter uiterst zeldzaam. Houvast geeft een in het Rijksarchief te Groningen bevindend zegel van bisschop *Johannes Knijff*, waarop zijn familiewapen naast dat van het diocees afgebeeld staat (afb. 1).

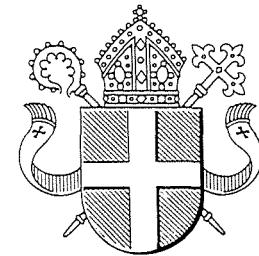
De figuratie in het zegel toont ons een vrije heraldische compositie uit de tijd dat het persoonlijke en het diocesane wapen nog niet door regelgeving geïntegreerd werd en men aan een vrijere compositie de voorkeur gaf.

Naast het familiewapen, waarvan de kleuren naar alle waarschijnlijkheid als sabel en goud vastgesteld konden worden zijn de gegevens over de kleuren van het bisdomwapen voor de huidige generatie tot op heden verborgen gebleven. Als uit

Utrecht afkomstig geestelijke zou het mogelijk kunnen zijn dat bisschop *Knijff* de figuratie van het bisdom Utrecht heeft overgenomen, doch met gewijzigde kleuren.

Toen in 1956 Mgr. *P.A. Nieman* zijn intrede deed als bisschop van Groningen werd hem een zegelcacht cadeau gedaan, met zijn persoonlijk wapen erop afgebeeld; tevens moest dit dienst doen als bisdomswapen, zoals het randschrift aangaf. De aangegeven kleur was een zilveren kruis op een veld van sinopel.

Bij het ontbreken van kennis van de oorspronkelijke kleuren, en het feit dat een kleurkeuze reeds gemaakt was, bestond er geen aanleiding hiervan af te wijken. De relatie met de wapenkleuren van de stad en de prefecten, die tevens de kerk, doch toen als wereldlijk heer vertegenwoordigden, acht ik de beste motivatie voor de kleuren van het bisdomwapen.

Met de opname van het Groningse bisdomswapen in het register van de Hoge Raad van Adel wordt recht gedaan aan een lang verwaarloosde sector van een vergelijkbare categorie in de Nederlandse overheidsheraldiek. Tevens draagt dit bij aan een volgroeiend totaalbeeld van de Nederlandse kerkelijke heraldiek. De toene-

mende be-
sfragistiek
waardevol-
sinds de n

Literatuur

J. Hammi
A.T. Schu
de stad Gron
J. Siebma
Neustadt an

Verze
gen der
Stedma
de reeks „
Saarländis
archiv Ko

Het ver-
zeker ond-
bracht te
wijze de v
familie do
beschreven
zamelingen
sprong Sc
kwamen te
geslacht S
vervulden.
opeenvolgt

Robert S
met Antoin
in het mili
lijksvoorbe
*Margaretha
man-Schoma
slacht Sted
Gabriel Sted*
over dat g
maakt. Ze
Nederland

Overleed
echtpaar S
man (1778-
damse *Nico
durige offi
rijk, waar
aan het Ty
leger. Carl
zich blijve
zen klooste
zijn op he
oudere fan
door een ro
Het Nec
onbekend.*

1. Reize naa
opdracht

mende belangstelling voor de algemene kerkelijke heraldiek en sfragistiek betekent de wederopneming van een draad van een waardevol cultureel aspect van het kerkelijk leven hier te lande sinds de middeleeuwen.

Literatuur

J. Hamming, *De kerk in stad en lande, Zaltbommel*, 1975.

A.T. Schuitema Meijer en W.K. van der Veen, *Zegel, wapen en vlag van de stad Groningen, Groningen*, 1965.

J. Siebmacher, *Die Wappen der Bistümer und Klöster, Band 8, herdruk Neustadt an der Aisch*, 1976.

IR. A. DAAE

BOEKBESPREKING

Verzeichnis des Archivs und der Sammlungen der Familienstiftung von Barton gen. von Stedman, bewerkt door Joachim Dollwet, deel 42 en 43 in de reeks „Veröffentlichungen aus Rheinland-Pfälzischen und Saarländischen Archiven“, uitgegeven door het Landeshauptarchiv Koblenz, 1986.

Het verschijnen van deze kloeke tweedelige inventaris dient zeker onder de aandacht van de Nederlandse genealoog gebracht te worden, en niet alleen omdat op zeer interessante wijze de volledige tastbare nalatenschap van een interessante familie door het staatsarchief te Koblenz is bijeengehouden en beschreven, dus zowel het familiearchief als de historische verzamelingen, maar vooral vanwege de banden van het van oorsprong Schotse geslacht *Stedman* met Nederland. Die banden kwamen tot stand door de militaire functies die leden van het geslacht *Stedman* in de 18de en in het begin van de 19de eeuw vervulden. Zij werden verstevigd door de huwelijken van drie opeenvolgende *Stedman's* met Nederlandse jongedochters.

Robert Stedman huwde in 1735 als eerste te Bergen op Zoom met *Antoinetta Christina van Ceulen*. Zijn zoon *William George* trad in het militaire voetspoor van de vader en volgde diens huwelijksvoorbeeld door een verbintenis aan te gaan met *Charlotta Margaretha Hultman*, dochter van het Zutphense echtpaar *Hultman-Schomaker*. De bekendste vertegenwoordiger van het geslacht *Stedman* was zonder twijfel *William George's* broer *Johan Gabriel Stedman*. Deze diende onder meer in Suriname en schreef over dat gebied een boek dat in veel landen opgang heeft gemaakt. Zeer recent verscheen er trouwens nog een bewerkte Nederlandse uitgave van¹.

Overleed *John Gabriel* in 1797 kinderloos in Engeland, het echtpaar *Stedman-Hultman* zette zich voort met *Jan Andries Stedman* (1778-1833), die sedert 1803 gehuwd was met de Amsterdamse *Nicola Geertruid van de Poll*. Deze officier moest zijn langdurige officiersloopbaan beëindigen na een incident in Frankrijk, waar hij in 1815 als luitenant-generaal verbonden was aan het Tweede Legerkorps van het Koninklijke Nederlandse leger. *Carl*, de zoon van het echtpaar *Stedman-van de Poll*, zou zich blijvend in Duitsland vestigen, waar hij in 1834 het gewezen kloostergoed Besselich aankocht. Door hem en zijn nazaten zijn op het Huis Besselich met grote zorg de eigentijdse en oudere familiepapieren bijeengebracht en bewaard, omgeven door een royale collectie portretten, tekeningen en voorwerpen.

Het Nederlandse aspect van deze culturele erfenis was niet onbekend. In 1966 heeft Jhr. F. G. L. O. van Kretschmar daar

1. Reize naar Suriname door den captain John Gabriël Stedman; uitgave in opdracht van de Surinaamse Aluminium Company, Zutphen, 1987.

al met nadruk op gewezen in een artikel in het Jhr. van Kretschmar, *Genealogie* over een aantal afkomstig van de families van de Nederlandse echtparen van de *Stedman's*² en in de nu verschenen inventaris van de afdeling „F-Gemälde“ al die schilderijen van Jan Jansz van de Poll en Isaac la Fargue aan, waaraan Van Kretschmar een jaar geleden zijn artikel wijdde.

De eerste afdeling van de tweedelige inventaris van het familiearchief waar de volgorde van de hoofdafdelingen omgekeerd aan het Nederlandse gebruik is: eerst de afdelingen betreffende de onroerende goederen en daarna de afdelingen betreffende de familie-persoonsgegevens, waarbij onder de papieren van ieder echtpaar ook de papieren worden gerubriceerd van de vrouw uit haar families zijn meegenomen. Zo zijn ook de documenten in van de families *Hultman*, *Van Griethuysen*, *Van Bayen*, *Kiggelaar*, *Emmius*, *Isbrand*, *Ornia*. Een generatie later worden er papieren aan toegevoegd betreffende de families *Van de Poll*, *Smissaert* en *Van de Poll*. De behandeling van de papieren betreffende de onroerende goederen wordt de aandacht vooral getroffen door de documenten over de heerlijkheid Venraij, in 1825 door genealoog van de familie *Van de Poll* stammende Grootveldse tienden onderzocht en Rhenen. De jongste documenten daarover betreffen de plaatsing van het tiendrecht (1907-1913).

Verrassingen van deze soort treft men bij herhaling in het nu het archief of de andere verzamelingen bij. Het in Nederland interessant materiaal duikt steeds weer op: zegel-afdrukken, de zegelstempels, de kaarten (de afbeelding van de band met het archief te zeer is doorgesneden), de tekeningen of de bibliotheek. De Nederlandse onderzochten derhalve erkentelijk zijn voor het feit dat al twee generaties de laatste uit de familie die zelf zorg voor de verandering droeg, namelijk mevrouw *Hilda von Stedman*, waaraan mede op grond van het door haar voorbereide werk de inventaris van het archief in druk konden worden uitgegeven.

Een enkele kritische opmerking mag echter niet worden gemaakt. De plaatsing en de samenstelling van de genealogische afdelingen verdient de aandacht. Het samenstellen van de indices van de afdelingen in plaats van op het totaal is geen gelukkige zaak. Het publicatieprocédé is aan de zeer eenvoudige kant. Het is niet mist zelfs een afbeelding van mevrouw *Hilda von Stedman* door haar grote toewijding het familiebezit zorgvuldig door moeilijke jaren heen in stand heeft gehouden. Evenals de enige rijksarchieven in Nederland heerst kennelijk in het Landeshauptarchiv te Koblenz de gedachte dat een archief van dit type er niet te aantrekkelijk uit mag zien. In het geval zeker een gemiste kans.

B. V.

Geschiedenis in Zutphen, over geschiedbeoefening en historisch besef, Zutphen, 1987, pag., ill.

Deze bundel, die aan Mevrouw M. M. Doornik, oud-gemeente-archivaris van Zutphen, ter gelegenheid van haar tachtigste verjaardag werd aangeboden, b

2. Jhr. F. G. L. O. van Kretschmar, *Werk van Jan Jansz de Lodewijk la Fargue van Nieuwland op Haus Besselich*, Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie, nr. 20, 1966

Aangepast wapen voor bisdom Groningen- Leeuwarden

2007

Op vrijdag 11 januari ontving Mgr.dr. W.J. Eijk het aangepaste wapen voor het bisdom Groningen-Leeuwarden uit handen van Ir Anders Daae. De heer Daae deed dat in de vorm van het wapendiploma van de Hoge Raad van Adel, die eveneens de bisdomsvlag heeft geregistreerd.

Het nieuwe wapen van het bisdom Groningen-Leeuwarden sluit aan bij de andere bisdomswapens van de Nederlandse Kerkprovincie. Er wordt echter nu uitgegaan van een kruis van goud, het metaal dat verwijst naar het goud in het Leeuwardense wapen. Het groen in het wapen verwijst naar Groningen. Voor geïnteresseerden: het nieuwe wapen werd verleend bij Koninklijk Besluit van 30 oktober 2007 No 07.002627

Het wapen wordt als volgt omschreven: In sinopel een kruis van goud. Het schild is gedekt met een gouden met edelstenen bezette mijter, waarvan ter weerszijden van het schild twee gouden van keel gevoerde linten met gouden franje hangen, de uiteinden beladen met een breedarmig kruisje van keel; achter het schild, schuinsgekruist, een gouden kromstaf en een gouden, met edelstenen bezette kruisstaf met lელიevormige uiteinden.

Het bisdom Groningen was het eerste bisdom van de Nederlandse Kerkprovincie dat zijn wapen kreeg verleend bij Koninklijk Besluit van 1 maart 1988. Hierna volgde successievelijk de andere bisdommen waarmede de registratie bij de Hoge Raad van Adel van alle bisdoms wapens van de gehele Nederlandse Kerkprovincie uiteindelijk een feit werd.

Vervolgens ontving Ir Anders Daae uit handen van de bisschop van Groningen-Leeuwarden, Mgr Dr W. Eijk, het ridderkruis in de Orde van St Sylvester voor zijn verdiensten op het gebied van Kerkelijke Heraldiek. Zo is hij onder meer voorzitter van het Consulentschap voor de Heraldiek in de Provincie Groningen en van de Afdeling Heraldiek van de Nederlandse Genealogische Vereniging. Met medewerking van de betrokken prelaten heeft hij bevorderd dat de door hem ontworpen wapens van de bisdommen van de Nederlandse Rooms Katholieke Kerkprovincie bij Koninklijk Besluit hun plaats kregen in het register dat door de Hoge Raad van Adel beheerd wordt. Een specifieke achterstand op dit gebied van het herstel der Rooms Katholieke hiërarchie in 1853 werd hiermede opgevuld. Naast de bisdomswapens zijn ook vrijwel alle basiliekwapens, zegels en vlaggen van zijn hand.

Nieuw wapen bisdom
Groningen-Leeuwarden

Voormalig wapen bisdom
Groningen

Nieuw wapen voor bisdom Groningen-Leeuwarden

Hilversum (Van onze redactie) 15 januari 2008 - Het bisdom Groningen-Leeuwarden heeft een aangepast wapen dat beter aansluit bij de andere bisdomwapens van de Nederlandse kerkprovincie. Het wapen dat bij koninklijk besluit werd verleend is vorige week overhandigd aan bisschop Wim Eijk.

Gouden kruis

Het bisdomwapen verwijst nu uitdrukkelijk naar de tweede naamgever van het bisdom. Het bisdom Groningen heet sinds februari 2006 'Groningen-Leeuwarden'. In het nieuwe wapen wordt met een kruis van goud verwezen naar de stad Leeuwarden. Dat metaal verwijst naar het goud in het wapen van de Friese hoofdstad. Het overheersende groen in het wapen, verwijst naar de kleur van de stad Groningen. Het diocees omvat de provincies Friesland, Groningen, Drenthe en de Noord-Oostpolder

Edelstenen

Het wapen wordt in het koninklijk besluit als volgt omschreven. "In sinopel een kruis van goud. Het schild is gedekt met een gouden met edelstenen bezette mijter, waarvan ter weerszijden van het schild twee gouden van keel gevoerde linten met gouden franje afhangen, de uiteinden beladen met een breedarmig kruisje van keel; achter het schild, schuin gekruist, een gouden kromstaf en een gouden, met edelstenen bezette kruisstaf met lelievormige uiteinden."

Koninklijk besluit

Het bisdom Groningen was het eerste bisdom van de Nederlandse kerkprovincie dat in 1988 zijn wapen kreeg verleend bij Koninklijk Besluit. In de jaren daarna registreerden ook de andere bisdommen hun wapen bij de Hoge Raad van Adel.

Heraldiek

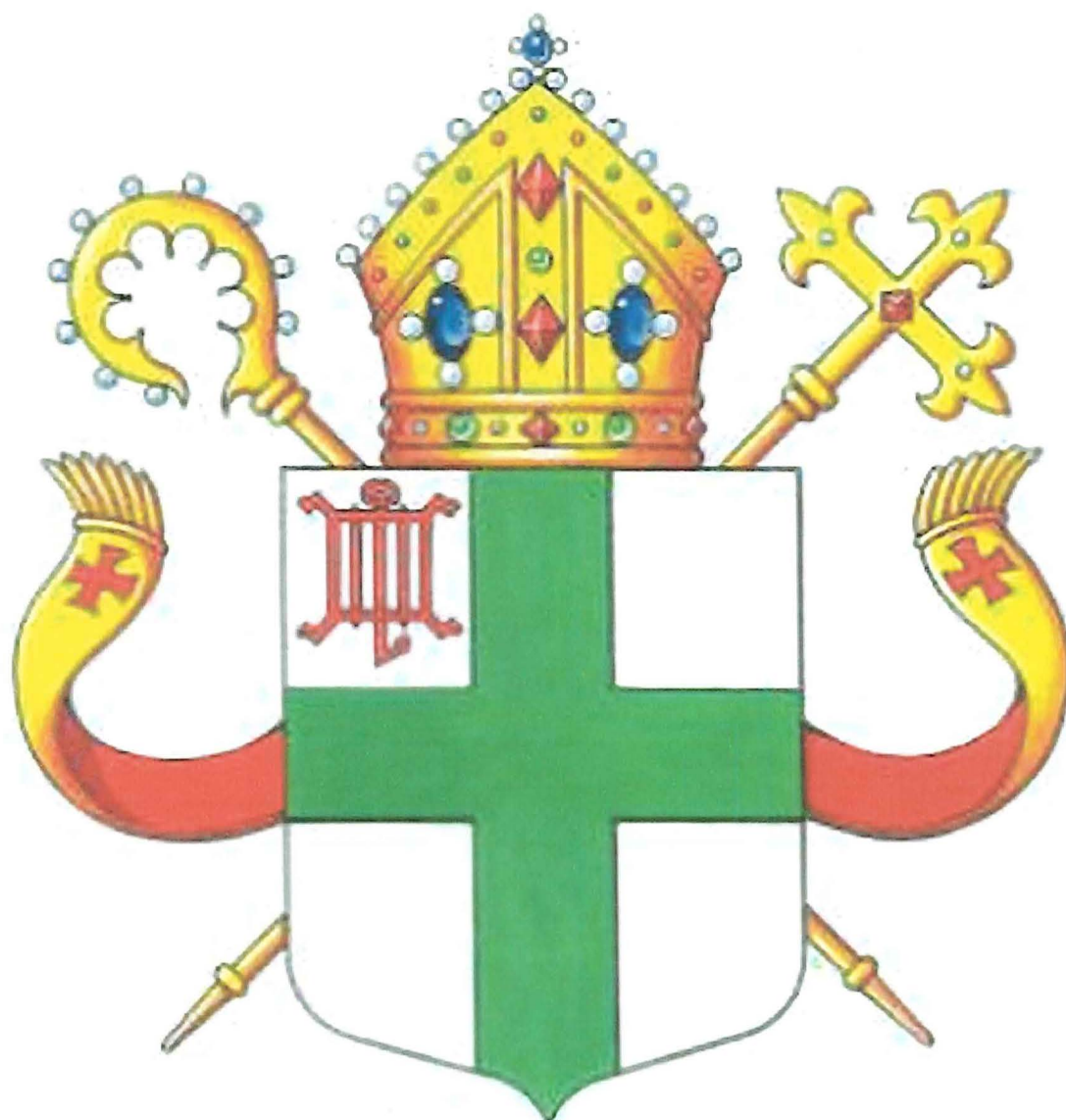
De ontwerper van het vernieuwde wapen, Ir. Anders Daae, overhandigde op 11 januari het wapendiploma van de Hoge Raad van Adel aan bisschop Eijk. Daae zelf ontving uit handen van Eijk een pauselijke onderscheiding. Hij ontving het ridderkruis in de Orde van Sint Sylvester voor zijn verdiensten op het gebied van kerkelijke heraldiek.

Zegels en vlaggen

Daae heeft bevorderd dat de door hem ontworpen wapens van de Nederlandse bisdommen bij Koninklijk Besluit hun plaats kregen in het register dat door de Hoge Raad van Adel beheerd wordt. Naast de bisdomwapens zijn ook vrijwel alle basiliekwapens, zegels en vlaggen van zijn hand. De Hoge Raad van Adel is een College van Staat dat onder meer als taak heeft de de minister van Binnenlandse Zaken te adviseren omtrent de samenstelling en wijziging van de wapens van publiekrechtelijke lichamen.

Nieuw wapen bisdom Groningen-Leeuwarden

2004

Biedne

Rotterdam

28

IS 30 januari 2004,
nr 04.000011

In silves een kruis van sinopel, in het suvste kwartier vergezeld van een rooster van keel. Het schild gedekt met een gouden, met edelstenen bezette kroon, waarvan ter vuerzijden van het schild twee gouden, van keel gevoerde linten met gouden fraanje afhangen, de uiteinden beladen met een breedarmig kruinje van keel; achter het schild, schuingekruist, een gouden kroonstaf, de keel naar buiten gericht, en een gouden, met edelstenen bezet kruis met liefvornige uiteinden.

ROTTERDAM (bisdom)

Dit bisdom is opgericht op 2 februari 1956.

Door het als gemachtigde optredende Centrum voor kerkelijke heraldiek in Nederland werd in 2003 een wapen aangevraagd. Rotterdam was het laatste reguliere bisdom in Nederland dat nog niet in het bezit was van een wapen. Het voorgelegde ontwerp vertoonde in de Rotterdamse kleuren een groen kruis op zilver, in het eerste kwartier vergezeld van een St. Laurensrooster. Tegen dit laatste element rezen bij de Raad bedenkingen. Vier keer eerder, bij de bisdommen Groningen, Haarlem, Roermond en Utrecht, was een wapen met alleen een kruis voorgesteld en ook verleend. In één geval, het bisdom Roermond was naderhand, op wens van het bisdom zelf, inderdaad in het eerste kwartier een figuur toegevoegd, maar met als voornaamste beweegreden dat het wapen anders teveel zou lijken op enkele gemeentewapens. Bij het bisdom Rotterdam deed zich een dergelijke mogelijkheid tot verwarring niet voor, zodat het logisch leek aan te sluiten bij de normale traditie dat bisdommen alleen een kruis voeren. Daar kwam nog bij dat in de toelichting op het voorstel niet duidelijk werd gemaakt wat nu precies voor het bisdom het belang was van representatie van de H. Laurentius. De Raad adviseerde derhalve te volstaan met het kruis alleen. Dit gaf aanleiding tot een uitvoerige discussie waaruit tenslotte naar voren kwam dat paus Pius XII bij breve van 11 juli 1956 St. Laurentius als eerste patroon van het bisdom had aangewezen. Dit feit was voor de Raad aanleiding om zijn eerdere standpunt te herzien en alsnog met toevoeging van het St. Laurensrooster in te stemmen. Vergelijk de publicatie in: De Nederlandsche Leeuw 122 (2005), k. 122-123.

Bij K.B.van 30 januari 2004, nr. 04.000011, werd aan het bisdom Rotterdam het volgende wapen verleend:

In zilver een kruis van sinopel, in het eerste kwartier vergezeld van een rooster van keel. Het schild gedekt met een gouden, met edelstenen bezette mijter waarvan ter weerszijden van het schild twee gouden, van keel gevoerde linten met gouden franje afhangen, de uiteinden beladen met een breedarmig kruisje van keel; achter het schild, schuingekruist, een gouden kromstaf, de krul naar buiten gericht, en een gouden, met edelstenen bezet kruis met lielevormige uiteinden.

Rotterdam heeft eigen wapen en voert als eerste diocees ook eigen vlag

Rkkerk.nl, 9 juli 2004 - Bij Koninklijk Besluit is aan het bisdom Rotterdam een wapen verleend, met bijbehorende vlag. Daarmee hebben nu alle bisdommen een officieel bij de Hoge Raad van Adel geregistreerd wapen. Typisch 'Rotterdams' detail in het wapen is het rooster waarop de patroonheilige van het bisdom, Sint Laurentius, de marteldood stierf. Binnenkort zal het, zoals ook in andere bisdommen gebruikelijk is, in gestileerde vorm als logo op het diocesane drukwerk prijken.

rooster = keel!
2004

Het symbool van Sint Laurentius, het rooster, is rood omdat het roodgloeiend was toen het hem noodlottig werd. Laurentius is schutpatroon van de stad Rotterdam, die groen in de stadskleuren voert. Vandaar dat gekozen is voor de kleur 'sinopel', smaragdgroen, in het diocesane wapen. Samen met de heilige Elisabeth is Laurentius ook schutpatroon van de kathedrale kerk en het gehele bisdom. "Voor eeuwig", zoals paus Pius XII dit indertijd uitdrukkelijk in zijn breve *Ad perpetuam rei memoriam* (Ter eeuwiger heugenis) van 11 juli 1956 bekrachtigde.

Naar buiten gericht

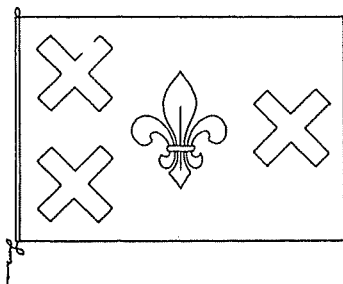
Bij de attributen achter het schild verwijzen de liliëvormige uiteinden van de kruisstaf naar de Maagd Maria. De krul van de bisschopsstaf is naar buiten gericht. Dit symboliseert dat het bisschopsambt zich over het gehele bisdom uitstrekt, in tegenstelling tot de abtstaf die naar binnen gericht is om de beslotenheid van de abdij uit te drukken. Het bisdom Rotterdam zal ook een nieuwe vlag laten vervaardigen volgens deze beschrijving: een kruisvlag van wit met een kruis van sinopel in de verhouding 2:3, in de broektop een rooster van keel (rood).

Deze vlag is officieel aangemeld bij de Hoge Raad van Adel. Daarmee is Rotterdam het eerste bisdom in Nederland dat een eigen vlag voert. De ontwerper van het wapen en de vlag, Anders Daae, pleit er elders in dit nummer van *rkkerk.nl* voor dat de andere Nederlandse bisdommen in de toekomst ook eigen vlaggen gaan voeren.

De omschrijving van het wapen van Rotterdam luidt als volgt: "In zilver een kruis van sinopel, in het eerste kwartier een rooster van keel. Het schild is gedekt met een gouden met edelstenen bezette mijter, waarvan ter weerszijden van het schild twee gouden van keel gevoerde linten met gouden franje afhangen, de uiteinden beladen met een breedarmig kruisje van keel; achter het schild, schuingekruist, een gouden kromstaf, de krul naar buiten gericht, en een gouden, met edelstenen bezette kruisstaf met liliëvormige uiteinden."

B I S D O M

B R

Vlag, en ook wapen

Het bisdom Breda is als eerste bisdom in Nederland overgegaan tot invoering - naar Zweeds voorbeeld - van een vlag. Er werd ook een bisdomswapen ingevoerd. Wapen en vlag werden ontworpen door het Centrum voor Kerkelijke Heraldiek te Groningen.

MARCEL VAN WESTERHOVEN

Bij Koninklijk Besluit nr. 93.003091 van 8 juni 1993 werd aan het bisdom Breda een wapen verleend. Alleen het bisdom Groningen had al een officieel bij Koninklijk Besluit verleend wapen.

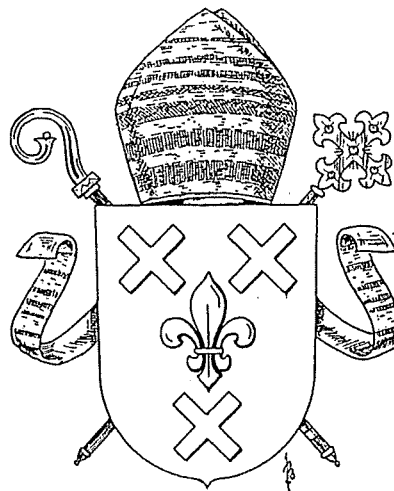
De officiële omschrijving van het wapen van het bisdom Breda luidt: "In keel een lelie, vergezeld van drie schuinkruisjes, alles van zilver. Het schild gedekt met een gouden, met edelstenen bezette mijter, waarvan ter weerszijden van het schild twee gouden, van keel gevoerde linten met gouden franje afhangen, de uiteinden beladen met een breedarmig kruisje van keel; achter het schild, schuingekruist, een gouden kromstaf, de krul naar buiten gericht, en een gouden, met edelstenen bezet kruis met lielevormige uiteinden."

De vlag, die direct werd afgeleid van het bisdomswapen, kan als volgt worden beschreven: Rood met op het midden een witte lelie, vergezeld aan de broekzijde van twee witte schuinkruisjes, geplaatst op 1/6 van de vlaglengte en 1/4 en 3/4 van de vlaghoogte, en aan de vluchtzijde van één wit schuinkruisje, geplaatst op 5/6 van de vlaglengte en 1/2 vlaghoogte.

VN 201 (80 = 1995)

Nederland: Rooms-katholieke kerk

E D A

De invoering van de bisdomsvlag, naar Zweeds voorbeeld, is uniek voor Nederland. Zij zal bij rooms-katholieke kerkelijke feesten worden gebruikt om de eigen identiteit van het bisdom Breda uit te dragen.

Stadswapen van Breda met een Mariasymbool

Het huidige bisdom Breda beslaat het westelijke deel van Noord-Brabant en Zeeland. De patroonheilige van het bisdom Breda is Onze Lieve Vrouwe ten Hemelopneming. In 1923 toonde het bisdomsblad *Sancta Maria* een bisdomswapen: Maria met het Kind Jezus op de arm op een maansikkel, vergezeld van de drie schuinkruisjes van de stad Breda, alles op een veld van keel. Duidelijk is, dat hier een zegelbeeld gebruikt is in combinatie met het wapen van de stad Breda.

Dit oude 'bisdomswapen' diende als één van de uitgangspunten voor verschillende ontwerpen. Uiteindelijk werd gekozen voor eenvoud, waarbij bovenstaand 'wapen' werd omgesmeed tot een wapen, dat aan de hedendaagse heraldische eisen voldoet. De Bredase schuinkruisen zijn behouden en vergezellen de zilveren lelie, een algemeen Mariasymbool. De thans gebruikelijke uitwendige versierselen van een bisdomswapen completeren het geheel. Ze bestaan uit de gouden rijk versierde mijter of *mitra preciosa*, een gouden bisdomsstaf en een gouden voordraagkruis.

Opgemerkt kan nog worden, dat in West-Brabant het schuinkruis, meestal in drievoud, veel voorkomt in gemeentewapens.